

IRODALOM.

Dr. Pauer Imre: A lélektan alaptanai. Negyedik átdolgozott és bővített kiadás. 1900, Franklin, 202 l. Ára 2*60 Kor.*

Könyvének első fejezetében Pauer tömör, de szabatos és világos vonásokban meghatározza azon psychologia *fogalmát, feladatát, forrását és módszerét*, melyet előadni akar. E psychologia teljesen elüt az úgynevezett transcendentális, régi psychológiától, mely a lelki jelenségeket többé-kevésbé *speculativ* úton igyekezett kikutatni. Pauer psychológiája kerül minden metaphysikai színezetet és a természettudományi gondolkodásmód hatja át. Az inductiv módszer megfigyeléseivel és *kísérletezéseivel* kizárólag a tapasztalásra támaszkodik. Pauer psychológiája *kísérleti lélektan* vagy — mivel kezdet fog a testvér-tudományokkal, különösen a physiologiával — *physiologiai lélektan*, mely fölhasználja ugyan e rokon tudomány adatait és módszereit, de a nélkül, hogy önállóságát elvesztené és a physiológiába olvadna föl.

A psychologia fogalmának ilyen körvonalozása után Pauer a második, «a lelki életről általában» szóló fejezetében feleletet ad azon kérdésre, hogy mit kell érteni lelki tünetmények alatt. Pauer negative határozza meg e tünetmények jellegét, a mennyiben lelki élet alatt mindazon tünetmények összeségét érti, melyeket keletkezésök- és kifejlődésökben, a testi élet szerveiből és tényezőiből a tudománynak legalább mai álláspontján, megfejteni nem képes. E negatív meghatározást talán jobban kiegészítené azon, az újabb psychologusoktól szélteben használt *positiv* meghatározása a lelki jelenségnek, mely szerint ennek ismertető jele, kriteriuma az, hogy *tudatos*. Erről ismerjük meg és ez biztos diagnosisa a psychikai tünetményeknek. Psychikai és tudatos, — azonos fogalmak. Mindaz, miről tudatunk van és csakis ez psychikai.

Pauer a modern physiologiai psychologia álláspontját fogadván el, természetes, hogy e lelki jelenségeket a testi jelenségekhez kapcsolja. Álláspontja szerint a lelki élet a legszorosabb kapcsolatban van a testi étellel és a lelki élet kifejlődése minden ízében

* Az első közleményben a 424. lap szövegének végéről a «között» szó kimaradt. Szerk.

hozzá van kötve a testi jelenségeknek és pedig az agyidegrendszernek fejlettségi fokához. Pauer ezen álláspontja teljesen megfelel a physiologia kétségbe nem vonható eredményeinek, melyek szerint a lelki jelenségek az idegélet tünetényeihez kötvék. A physiologiai psychológiának ez alaptörvényét, az egységes emberi természetnek ezen alaptényét egyetlen modern tudós sem mellőzheti. Igaz ugyan, hogy vannak psychikai jelenségek, melyek részére materialis, parallel jelenségeket a központi agyidegrendszerben még nem sikerült találni. Így p. o. érzeteinknek a tér- és időbe való projectioja részére eddigelé elégséges psychophysiologiai értelmezést nem volt képes a tudományos kutatás fölláítani. Ezt a tényt, mely szerint érzeteinket általán ép úgy a térbe, mint az időbe projiciáljuk és itt be- és elrendezzük, nem tudjuk megfejteni és kénytelenek vagyunk egyszerűen mint tényt acceptálni, elfogadni. Az is tény, hogy bár ismerjük p. o. az akaratos cselekedetek lefolyásának materialis oldalát, alapját, de eddigelé érthetetlen és még mindig magyarázatra szorul az a körülmény, hogy ellentétben a psychikai parallelismust nélkülöző reflexekkel és automatikus jellegű cselekményekkel, miért és milyen materialis alap és anyagváltások folytán köszönt be egyszerre az akaratos cselekményeknél a tudatosság, ez a psychikai parallel folyamat, ezen egészen új valami. A psychikai parallelismus e föllépése — a tudomány óriási előhaladottsága daczára — még mindig a világ legnagyobb csodája, és ezen kérdésre: milyen materialis processus jár karöltve ilyen lelki folyamattal, az agynak milyen változásai kapcsolvák össze vele? a tudomány még nem adott feleletet s teljesen hiányzik a válasz. Mindezen tagadhatatlan tények daczára, annyi kétségtelesenül bebizonyítva van, hogy a physiologiai tünetényeknek van egy bizonyos tömege, mely az anyagi, a testi jelenségektől nem függetlenül és vonatkozás nélkül játszódik le, hanem bizonyos materialis jelenségek és tünetények nyilvánvaló parallelismusa felel meg neki, vagyis rövidebben szólva, a psychikai jelenségek egész sorozatára nézve materialis parallel jelenségek állapíthatók meg akként, hogy ezen utóbbiak az előbbieknél és viszont nem jöhetnek létre. Az agyphysiologia és agyopathologia ezt kétségbevonhatatlanul kiderítette. A physiologiai psychologia kizárólag csak azon psychikai jelenségekkel foglalkozik, melyeknek agyphysiologiai parallel jelenségek felelnek meg. Innen származik neve is. Mindazon psychikai processusokat, mikre nézve corre-

spondáló agyphysiologiai jelenségek meg nem állapíthatók, ignorálja. Valamint a pszichikai jelenségek az agyingerületekkel karöltve járnak, úgy halad parallel a physiologiai lélektan is az agyphysiologiával. A hol az utóbbi még nem szolgáltat elégséges ismeretet, ott a physiologiai psychologia a pszichikai jelenségeket ideiglenesen pusztán mint ilyeneket kutathatja, de ekkor is folyton azon gondolat vezérli, hogy ezen lelki jelenségek számára is az agyjelenségek parallelismusának legalább lehetősége be fog bizonyíthatni.

A természettudományok exact gondolkodásmódjától áthatott tudós — milyen Pauer is — másként nem járhat el. Elfogadja azon kétségbevonhatatlan tényt és ebből indul ki, hogy bizonyos materialis agykéregjelenségek kölcsönhatásban vannak bizonyos pszichikai jelenségekkel akként, hogy egyik a másik nélkül és viszont nem fordulnak elő. Ezen complicált kör, kölcsönhatás további megoldásával az empiriai psychologia nem foglalkozhatik. Minden ez irányban teendő kísérlettel elhagyná empirikus alapját. E helyig érve a tapasztalati, physiologiai psychologia munkáját kimeríti; minden további lépése a metaphysikai fejtegetések útvesztőjébe vezetne. A testi és lelki jelenségek összefüggését és kapcsolatát érintő problémának további feldolgozását — a mennyiben megoldásról egyáltalán szó lehet — valamely metaphysikára vagy ismeretelméletre bizza. Pauernek ezen álláspontja hozza magával, hogy a következő fejezetben, a testi és lelki élet közti kapcsolatot első sorban létesítő *idegrendszerrel*, különösen pedig az agyidegrendszerrel, ennek alkatával és funkciójával foglalkozik. Ide vonatkozó és a legszükségesebb tudnivalókat tartalmazó tanai felölelik a legujabb kutatások eredményeit és az agyvelőnek, mint a lelki működések műhelyének jelentőségét és az agyidegrendszer egyes részeinek szerepét a pszichikai életben egyetlen eddigi magyar psychologiában sem találjuk oly plastikusan kidomborítva és oly nyomatékosan kiemelve, mint Pauer e fejtegetéseiben.

Egy tételével azonban, mely azt állítja, hogy az összes agyrészek ugyanazon functióval birnak, — nem érthetünk egyet és erre később bővebben visszatérünk.

Az *idegalkatról, az egyéni természetről, az organisatio mulékony hatásának eredményeiről* szóló fejezetek mindazon tételek megvilágítására szolgálnak, melyek föltárják, hogy mily kölcsönhatás van a testi és lelki állapotok között. Az idegalkat (temperamentum) különféleségeit Pauer az idegrendszer működésének és

Jelentőségének az újabb tudományos vizsgálatoktól föltárt alapos ismerete nyomán, az idegek természetéből és két különböző sajátosságuknak, az ingerek iránti *fogékonyságuk* és azokra való *visszahatásuk* különbözőségéből, vagyis *ingerlékenységük* és *erejük* fokozatából magyarázza és egy nagy ingerlékenységgel és erős visszahatással bíró idegalkatot (cholerikus), csekély ingerlékenységű és erős visszahatással bíró idegrendszer (phlegmatikus), nagy ingerlékenységgel és csekély visszahatással rendelkező sangvinikust és végre csekély ingerlékenységű és erős visszahatású melancholikust különböztet meg. Az egyéni természet alakulásának factorait, nevezetesen a külső természetnek, az éghajlatnak, táplálkozásnak, a származásnak és öröklékenységnek, nemkülönböztetve az életkoroknak és a nemi különbségnek hatását a lelki tünetenyekre a felvilágosító példák beillesztésével világítja meg. Az organisatio mulékony hatásának eredményei gyanánt az alvást, álmodást, ájultságot, a hypnosist és a lelki betegségeket sorolja föl, segélyül vévén mindenütt az újabb tudományos kutatásoknak ide vonatkozó vég-eredményeit és megállapodásait. Különösen érdekes és találó az alvás és álmodásról megírt czikk.

Egyes kitételek azonban, melyek az emésztésnek az alváskor történő mikénti lefolyásáról szólnak és melyeket alig néhány sor választ el egymástól, valószínűleg tollhiba folytán nincsenek egymással szabatosan összeegyeztetve és azért könnyen az ellenmondás látszatát kelthetik föl.

A lelki betegségek czimű részletben a szerző néhány vonásban, de kellő világításban bemutatja az újabb tudományos kutatásoknak azon álláspontját, mely szerint ezen, rosszul lelki betegségeknek nevezett agybetegségek végső, közvetlen okukat a testi, közelebbről meghatározva az agybántalmakban és elváltozásokban birják, még azon esetben is, ha közvetett, megindító okuk valami lelki jelenség, valamely nagy hatályossággal föllépő indulat, vagy szenvedély volt is.

Valamint a lelki betegségekről, úgy a hypnosisról szóló fejezet is sokkal rövidebb és szerző ezen állapotok taglalásával sokkal öszszefoglalóbban végez, semhogy ki tudná elégíteni az olvasónak ezen tünetenyek iránt való érdeklődését. Igaz ugyan, hogy a szerző vezérfonalat ír és ennek keretében sok olyanra nem terjeszkedhetik ki, minek megmagyarázása az élőlőszóbeli, felderítő előadásnak feladata; az is igaz, hogy az említett állapotoknak, a lelki,

illetőleg testi betegségeknél constatálható jelenségeknek taglalása inkább a physiologiába tartozik, de mégis szeretttük volna, ha Pauer legalább a beteg lelki jelenségeknél és azok fajainál részletesebben járt volna el és ha e helyen is megmutatta volna azon, a szerzőt egyéb helyen jellemző, kiváló sajátosságát, mely szerint az újabb kutatásokat, bár tömören, de azért mégis kimerítően tudja világos, áttekinthető csoportokba föltárni. A beteges lelki tünetnyek problémájának fejtegetései ugyanis lélektani szempontokból igen fontosak, mert nagyobb fényt derítenek sok lelki jelenség föltételeire. Mint a caricatura az egyes alakok jellemvonásait jobban kidomborítja, úgy a lelki betegség a pszichikai életnek majd ezen, majd azon vonását sok tekintetben erősebben, élesebben kiemeli a többi pszichikai jelenségek hemzsgő tömegéből.

Áttér ezután a szerző a tiszta, egyszerű *érzetek*, vagyis azon legegyszerűbb jelenségek fejtegetésére, melyekre végelemzésben összes lelki állapotainkat visszavezethetjük, a melyek tehát a lelki élet legelső elemeit alkotják. Az érzetokról szóló *általános* részben szerző előadja, hogy az élő szervezet legelső functiója, mely valamennyi többinek előfeltétele és alapja az, hogy *megérzi* a külső vagy belső ráhatásokat és ennek a megézésnek eredménye az *érzet*. Az érzet ilyen körülírása közben hangsúlyozza a szerző, hogy azon kérdésre: minő módon jön létre az érzet és az agyvelőnek miféle változásaihoz van kötve? a tudomány nem képes feleletet adni, de megállapíthatja a létrehozó *okokat* és kiderítheti keletkezésök *föltételeit*, törvényeit, sőt az érzetek természetéről bizonyos *alaptulajdonságokat* állíthat föl.

Az érzeteket létrehozó *okokat*, az *érzetingereket* szerző két csoportba osztja: az öt érzék szervére kívülről ható külső folyamatokra (külső physikai érzetingerekre) és magában a szervezetben, az agyban vagy valamely más szervben támadt belső állapotváltozásokból álló folyamatokra.

A külső folyamatokat, melyek mint ingerek, a külső érzéki szervekben az érzék-érzeteket létrehozzák, a szerző a «mozgás» gyűjtő-név alá foglalja és szerinte minden érzék-érzetet végelemzésben *mozgás* létesít. Azonban nem minden, hanem csak bizonyos meghatározott mozgásfolyamatok szolgálnak inger gyanánt. E mozgásfolyamatok is, hatásukat tekintve, kétfélék. Olyanok, melyek megfelelő föltételekkel több érzékben is létesíthetnek érzeteket (*többhatásu* érzetingerek) és különös vagy egyhatású, *speci-*

ficus érzetingerék, melyek csak egyes, sajátosság végkészülékkel ellátott érzékekben hoznak létre érzeteket. Ilyen specifikus érzetinger a hallás érzékére nézve a hang, a látás érzékére a fény, az ízlés és szaglás érzékére nézve a kémiai behatások. Ez utóbbiak ugyan nem kizárólag specifikus ingerek, de hogy oly csekély intenzitással is hatásuk legyen, mint ez a szaglásnál és ízlésnél történik, erre nézve már az illető érzéknek specifikus vég-apparátussal kell bírnia.

A szerző a természetben létező és peripherikus érzékfelületünkre inger gyanánt működő többhatású mozgásfolyamatok közé fölveszi a *delejességi mozgásokat* is. Véleményünk szerint, a menyiben az idevágó kutatások előttünk ismeretesek, biztos ténynek tartjuk azt, mely szerint eddigelé kétségtelenül és határozottan soha sem észlelték azt, hogy a magnetismus az idegvégződésekre ingerhatást gyakorolt volna. Ellenkezőleg, *Hermannak* kísérletei, ki a nagy elektromagnes magnetikus területébe állította be az állatokat és semmiféle hatást sem észlelt, éppen az ellen szólanak, mintha a magnetismusnak képessége lenne idegingert előidézni. Hasonló eredményre vezettek Ranschburg dr.-nak, a bpesti, már említett psychophysiologiai laboratoriumban a nagy delejjelel és Mosso csodálatosan szabatos készülékeivel végzett kísérletei is.

(Folytatjuk.)

BUDAY JÓZSEF.

Német nyelv-, olvasó- és gyakorlókönyv szemléltető alapon.

Irták *Markovics Sándor* és *dr. Hegedűs Izidor*. I. rész. A gymn. III., a reál-, felsőbb leány- és polgáriskolák I. osztálya számára. Budapest, 1900. Kiadja Hornyánszky Viktor. Ára?

*Markovics Sándor
Hegedűs Izidor
I. rész.*

A hivatalos bíráló elfogadta a szerzők művét tankönyvvül s így befejezett ténnyel állunk szemben. Ha mindazonáltal újból szó tárgyává tesszük mi is, annak két oka van. Elvünk ugyanis, hogy mennél több oldalú bíráló alá kell vennünk iskolakönyveinket, ha egészséges fejlődést akarunk, hogy így még a legegyszerűbb észrevételeknek is hasznát vegye a fontos ügy. Másodszer pedig, mert ez a könyv iskolánkban eddig szokatlan tanításmódot kezdeményez, a miért is czélszerű lesz, ha mindjárt a beköszöntőnél föl hívjuk rá a kartársak figyelmét.

Kár, hogy nincs a könyvhöz tájékoztató bevezetés csatolva s így — bár a könyv világosan beszél — nem támogathatjuk véleményünket a szerzők szavaival.

A temesvári közgyűlésen a könyv egyik társszerzője, *Markovics*,